

JERZY TOMASZEWSKI

ZWIĄZKI HANDLOWE PAŃSTW SUKCESYJNYCH W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Rozpad monarchii habsburskiej i powstanie szeregu państw niepodległych w Europie Środkowej oznaczały prawdziwy przewrót w życiu gospodarczym tego regionu. Do tej pory ziemie znajdujące się pod berłem dynastii stanowiły pewną całość pod względem gospodarczym. Kraje uprzemysłowione (Czechy, Austria) otrzymywały surowce z prowincji słabiej rozwiniętych, dostarczając w zamian wyrobów gotowych. Ukształtowały się też wzajemne zależności w dziedzinie produkcji żywności. Austro-Węgry stanowiły w ten sposób zjednoczony rynek, w ramach którego nastąpił geograficzny podział pracy. Dla krajów wchodzących w skład tego organizmu wymiana wewnątrz monarchii posiadała zasadnicze znaczenie, gdy handel z innymi państwami stanowił jedynie uzupełnienie.

Podkreślić należy, że rozwój stosunków kapitalistycznych w poszczególnych krajach monarchii habsburskiej dokonywał się od początku w warunkach wspomnianej jedności politycznej i gospodarczej. Poszczególne gałęzie gospodarki dostosowywały się do tej sytuacji. Miało to zarówno dobre, jak i złe strony dla krajów rządzonych przez Habsburgów; tej kwestii nie będziemy jednak rozpatrywać i ograniczymy się do stwierdzenia, że w przeddzień rozpadu Austro-Węgier kraje składające się na to państwo związane były różnorodnymi więzami ekonomicznymi.

Zmiany w geografii politycznej Europy środkowej, które zaszły w wyniku pierwszej wojny światowej, rozbiły polityczną jedność tego obszaru. Na miejscu jednego rozległego państwa powstał szereg mniejszych organizmów politycznych. Młode niepodległe państwa częstokroć dzieliły od pierwszej chwili antagonizmy. Dla spadkobierców monarchii stanowiły niebezpieczeństwo odżywające w Austrii i na Węgrzech tendencje do odbudowania choć w części minionej świetności; zwłaszcza w Czechosłowacji z niepokojem obserwowano próby restytucji monarchii i słowacką politykę Budapesztu. Między poszczególnymi państwami dochodziło do konfliktów granicznych, zapoczątkowanych podczas podziału terytorium monarchii. Spory polityczne ujemnie rzutowały na stosunki gospodarcze.

Zarazem nowe państwa obawiały się uzależnienia od zagranicy i podjęły wysiłki w celu zbudowania samodzielnych, narodowych organizmów gospodarczych. Podejmowano politykę ochrony własnego rolnictwa i przemysłu. Bezpośrednio po wojnie tendencja do odgradzenia się od sąsiadów wzmocniona była krytycznym stanem gospodarki (a zwłaszcza finansów) we wszystkich państwach sukcesyjnych i nierównomiernością ich rozwoju. W rezultacie więc po wojnie nastąpiło osłabienie związków gospodarczych między państwami, które dawniej tworzyły wspólny organizm gospodarczy i polityczny. Przemysł i rolnictwo szukać musiały drogi na rynki zbytu oddzielone granicami politycznymi i celnymi. Niejednokrotnie dochodziło do zmiany orientacji geograficznej handlu. Niezbędna była przebudowa struktury gospodarczej.

Szczególnie dotkliwie rozpad dawnych więzi gospodarczych odczuły Czechosłowacja i Austria, najbardziej uprzemysłowione obszary dawnej monarchii habsburskiej¹. Nic dziwnego, że wielu ekonomistów zastanawiało się nad przyczynami zmniejszenia się wymiany towarowej między państwami sukcesyjnymi i poszukiwało środków zaradczych. Główną nutą rozważań było podkreślanie, że handel między tymi państwami gwałtownie się zmniejszył. Jak wskazywał jeden z autorów, eksport Austrii i Czechosłowacji do państw naddunajskich spadł w latach dwudziestych w porównaniu ze stanem przedwojennym o 60%². Dla ekonomistów piszących w latach międzywojennych ze zrozumiałych względów najważniejszym problemem był spadek obrotów towarowych między państwami sukcesyjnymi. W niniejszym artykule zamierzamy zająć się tą kwestią od innej strony, a mianowicie: jakie były rozmiary tego handlu w porównaniu z wymianą towarową z innymi państwami. Rozważania komplikuje fakt, że tylko niektóre z państw sukcesyjnych wchodziły poprzednio w całości w skład Austro-Węgier. Polska, Rumunia i Jugosławia tylko część swego terytorium przejęły w sukcesji po monarchii. Czechosłowacja zaś, choć wszystkie jej ziemie znajdowały się przed 1918 r. pod władzą Habsburgów, składała się z części wchodzących poprzednio w skład odrębnych pod wielu względami Austrii oraz Węgier. W tych warunkach w rozważaniach naszych należy rozpatrywać nie tylko handel między państwami sukcesyjnymi w całości, lecz także podjąć próbę wyodrębnienia wymiany zagranicznej tych rejonów, które wchodziły przed pierwszą wojną światową w skład Austro-Węgier. Niestety, obliczenia takie okazały się w pełni możliwe tylko dla Polski.

¹ Por. np. R. Olšovský, V. Průcha, H. Gebauerová, A. Dobry, A. Pražský, *Prehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918—1945*, Praha 1961, s. 23—25, 37—39, 64—67; *Prehled Československých dějin*, t. III: 1918—1945, Praha 1960, s. 47—48; W. Felczak, *Historia Węgier*, Wrocław 1966, s. 326—327; Z. Landau, J. Tomaszewski, *Zarys historii gospodarczej Polski 1918—1939*, Warszawa 1962, s. 38—53.

² V. Nosek, *Problem hospodářské spolupráce nástupnických států*, Praha 1928, s. 3.

Rozważania nasze rozpoczniemy od handlu zagranicznego Polski, dla której dysponujemy najbogatszym materiałem źródłowym.

Zwraca uwagę przede wszystkim zjawisko, że poważna część obrotów handlu zagranicznego Polski dotyczyła krajów, z którymi ziemie polskie przed 1914 r. pozostawały w związku państwowym (tab. 1).

Tab. 1. Struktura geograficzna handlu zagranicznego Polski w latach 1923—1937
(w m n zł)

Kraje	1923	1926	1928	1932	1935	1937
Przywóz ogółem	1116	1539	3362	862	861	1254
Niemcy	487	363	903	173	124	182
Austria	97	104	221	38	41	58
Czechosłowacja	54	77	213	46	35	44
Węgry	6	16	44	5	5	8
Rumunia	6	13	38	8	5	9
Jugosławia	.	.	11	7	9	5
Anglia	91	161	313	75	117	149
Francja	43	114	249	59	42	41
Włochy	2	73	83	29	26	32
Belgia	15	23	67	29	26	56
Holandia	17	68	139	32	28	58
USA	171	268	467	104	123	149
ZSRR	.	13	39	19	15	15
Wywóz ogółem	1196	2246	2508	1084	925	1196
Niemcy	605	568	859	176	140	173
Austria	111	231	311	86	59	59
Czechosłowacja	58	199	296	90	53	52
Węgry	19	42	43	8	5	7
Rumunia	137	72	54	29	8	10
Jugosławia	.	.	25	12	8	6
Anglia	70	384	227	178	181	219
Francja	25	81	43	62	33	49
Włochy	7	44	49	33	30	54
Belgia	8	57	57	50	57	69
Holandia	14	72	78	52	35	61
USA	7	15	19	10	43	101
ZSRR	.	42	39	29	11	4

Źródła: *Rocznik statystyki RP*, 1925/1926, s. 212; 1929, s. 182; *Mały rocznik statystyczny*, 1934, s. 85; 1937, s. 153; 1938, s. 157.

Na pierwszym miejscu pod względem udziału w obrotach polskiego handlu zagranicznego stały Niemcy. Trzy państwa sukcesyjne: Austria, Czechosłowacja i Węgry (pomijamy Rumunię i Jugosławię, gdyż jedynie część ich terytorium stanowiła poprzednio część składową Austro-Węgier), w latach 1923, 1926, 1928, 1932, 1935 i 1937 dostarczały 14%, 13%, 14%, 10%, 9% i 9% ogólnej wartości polskiego przywozu oraz odbierały 16%, 21%, 26%, 17%,

13% i 10% ogólnej wartości polskiego wywozu. Był to odsetek rzeczywiście wysoki, gdy porównać go z udziałem innych państw kapitalistycznych.

Jak wskazuje J. Horejsek, sama Czechosłowacja w latach 1920—1930 zajmowała 2—5 miejsce na liście nabywców polskich towarów, a wśród dostawców miejsce 2—6³. Istotne zmniejszenie roli państw sukcesyjnych w polskim handlu zagranicznym (zwłaszcza w wywozie) datowało się od lat kryzysu gospodarczego.

Jak wskazywaliśmy na wstępie, ogólne informacje o handlu Polski z pozostałymi krajami sukcesyjnymi nie mogą nas zadowolić, gdyż przecież jedynie południowa część państwa polskiego wchodziła przed pierwszą wojną światową w skład monarchii habsburskiej. Spróbujmy zatem w przybliżeniu odtworzyć udział b. zaboru austriackiego w wymianie towarowej z Austrią, Czechosłowacją i Węgrami. Ponieważ polska statystyka handlu zagranicznego nie uwzględniała klasyfikacji według województw, dla których przeznaczony był importowany towar bądź z których towar wywożono, należy posłużyć się źródłami zastępczymi. Możliwości takich obliczeń stwarza statystyka przewozów kolejowych. Dane publikowane przez Polskie Koleje Państwowe podawane były w tonach, gdy statystyka handlu zagranicznego uwzględniała wartość towaru, toteż liczb uzyskanych z tych dwóch źródeł nie można bezpośrednio porównywać.

Statystyka przewozów ogłaszana była w podziale na grupy towarowe według klasyfikacji przyjętej w taryfie. W dalszym ciągu zajmiemy się jedynie wybranymi produktami, które odgrywały największą rolę w przewozach kolejowych b. zaboru austriackiego. Spowodowane to jest faktem, że dla mniej ważnych grup towarów dane statystyczne zestawiano sumarycznie, tak że nie można było na ich podstawie uzyskać niezbędnych informacji.

Analiza wymiany towarowej b. zaboru austriackiego z zagranicą na podstawie przewozów kolejowych obciążona jest pewnymi błędami. Przyjmujemy założenie, że towar nadany na obszarze dyrekcji kolei krakowskiej, lwowskiej i stanisławowskiej (lub też do niego nadany) pochodził (bądź był przeznaczony) z b. zaboru austriackiego. Wprawdzie granice tych dyrekcji pokrywają się w zasadzie z dawnymi granicami zaboru oraz Śląska austriackiego, lecz nie można wykluczyć, że nieznaczna ilość przesyłek z b. zaboru austriackiego mogła być nadana na blisko położonych stacjach innych ziem polskich, ani też że — odwrotnie — przesyłki pochodzące z terenów b. zaborów rosyjskiego i pruskiego były nadawane na stacjach należących do trzech południowych dyrekcji kolejowych. Błąd stąd wynikający zapewne jest nieznaczny, odchylenia częściowo wzajemnie się kompensują.

Większe znaczenie ma fakt, że niektórzy nadawcy wysyłali towary do stacji granicznych (co statystyka odnotowywała jako nadanie do stacji leżących

³ J. Horejsek, *Snahy československé buržoazie o hospodářskou expanzi do Polska w letech 1918—1929*, Praha 1966, s. 86.

na obszarze określonej dyrekcji), a następnie ze stacji granicznej wysyłali do odbiorcy (w statystyce przesyłka figurowała po raz drugi jako nadanie towaru z obszaru określonej dyrekcji do obcego kraju). Można się domyślać, że taka jest treść większości nadań z różnych stron Polski do stacji Śniatyn, a następnie dalszej ich wysyłki do Rumunii. Brak jest jakichkolwiek podstaw do eliminacji tego rodzaju przesyłek, ani też do obliczenia błędu stąd wynikającego. Wreszcie należy pamiętać, że nie znana bliżej ilość towarów przewożona była innymi środkami transportu niż kolej. Wobec słabego rozwoju żeglugi śródlądowej i transportu samochodowego, a lokalnego jedynie znaczenia transportu konnego nieścisłości stąd wynikające nie są wielkie. Być może jedynie niekolejowy przewóz towarów przez most na Olzie w Cieszynie przybrał rozmiary, które mogłyby wpłynąć w widoczny sposób na statystykę.

Zestawienie największych produktów stanowiących przedmiot wywozu i przywozu obszaru trzech południowych dyrekcji kolejowych Polski zawierają tabele zamieszczone na końcu artykułu. Jak z nich wynika, b. zabor austriacki odgrywał w latach przedkryzysowych dominującą rolę w polskim eksporcie artykułów spożywczych do państw sukcesyjnych (jedynie w eksporcie żyta większe znaczenie uzyskały pozostałe obszary ziem polskich). Zarazem zaś wywóz zwierząt żywych (zwłaszcza trzody chlewnej) do państw sukcesyjnych miał dla b. zaboru austriackiego większe znaczenie niż wywóz do innych obszarów państwa polskiego. Zjawisko to nie dotyczyło wywozu cieląt oraz niewielkiego wywozu koni. Również w dziedzinie handlu przetworami naftowymi eksport do państw sukcesyjnych przewyższał wywóz do innych ziem polskich.

Wśród pozostałych produktów stanowiących przedmiot wywozu z Polski do państw sukcesyjnych w większości wypadków również dominowały artykuły pochodzące z b. zaboru austriackiego. Wyjątek — rzecz oczywista — stanowiły artykuły, których najważniejsze ośrodki wytwórczości znajdowały się poza województwami niegdyś należącymi do Austro-Węgier: węgiel (Górny Śląsk), żelazo i stal (Górny Śląsk), jednakże nawet len i konopie wywożone do Czechosłowacji pochodziły przeważnie z b. zaboru austriackiego.

Szczególnie duża rola, jaką ziemie b. zaboru austriackiego odgrywały w eksporcie polskim do państw sukcesyjnych, wynikała oczywiście w pewnej mierze z ich usytuowania geograficznego. Zarazem jednak widoczne były w tym ukształtowane historycznie więzy gospodarcze. Przecież np. ośrodki produkcji lnu i konopi w Polsce znajdowały się głównie w województwach północno-wschodnich, cynk produkowany był przede wszystkim na Górnym Śląsku, tam też skupiała się wytwórczość różnorodnych artykułów metalowych i maszyn. Ciekawym zjawiskiem jest występowanie stosunkowo dużego wywozu do państw sukcesyjnych cegieł i kamieni, które wobec niskiej ceny i dużego ciężaru nie znoszą dalekich przewozów.

Wnioski te potwierdza analiza przywozu do b. zaboru austriackiego towarów z państw sukcesyjnych. Wśród towarów pochodzenia rolnego przeważna część importowanych do Polski z państw sukcesyjnych pszenicy oraz koni przeznaczona była dla b. zaboru austriackiego. To samo dotyczyło skór, cegieł, cementu i wapna, kamieni, szkła i wyrobów szklanych, porcelany, żelaza i stali, wyrobów metalowych, maszyn i narzędzi oraz surowców włókienniczych. Zarazem dla większości wymienionych towarów import z państw sukcesyjnych był wyższy niż przywóz z innych krajów. W nielicznych jednakże tylko wypadkach przywóz do trzech południowych dyrekcji kolejowych z innych części Polski pozostawał niższy niż przywóz z Austrii, Czechosłowacji i Węgier. Pozwala nam to stwierdzić, że związki gospodarcze b. zaboru austriackiego z państwami sukcesyjnymi wyrażały się przede wszystkim w tym, że państwa te należały do głównych odbiorców niektórych wyrobów produkowanych w południowej części państwa polskiego. Natomiast słabsza stosunkowo była zależność b. zaboru austriackiego od dostaw towarowych z Austrii, Czechosłowacji i Węgier.

Jak już stwierdziliśmy wyżej, daleko idące rozluźnienie kontaktów handlowych Polski z państwami sukcesyjnymi datowało się od lat wielkiego kryzysu. Pewne zmiany dokonywały się jednak także i w ciągu lat przedkryzysowych. Jeżeli porównać statystyki przewozów kolejowych z lat 1924 i 1929, a także przytoczone w tabeli I dane o rozwoju handlu zagranicznego Polski, widać, że całość obrotów towarowych Polski z państwami sukcesyjnymi (zwłaszcza z Czechosłowacją) wykazywała w tym okresie tendencję wzrostową. Zarazem jednak w stosunkowo niezbyt dużym stopniu nastąpił wzrost przewozów z obszaru b. zaboru austriackiego, a zatem udział procentowy tego terytorium w handlu z państwami sukcesyjnymi uległ zmniejszeniu. Dane, którymi dysponujemy, nie pozwalają na ustalenie tempa i rozmiarów tego procesu.

Dwie są możliwe przyczyny opisanego zjawiska. Przede wszystkim wobec słabości gospodarczej Galicji mogło nastąpić wyczerpanie się jej możliwości wywozowych oraz nasycenie rynku produktami przywożonymi z państw sukcesyjnych. Przeciw temu wydaje się przemawiać wzrost rozmiarów przewozów z lub do Galicji w relacjach wewnątrz państwa polskiego. Bardziej prawdopodobna wydaje się druga hipoteza. Od powstania niepodległego państwa polskiego postępował stopniowo proces kształtowania się jednolitego organizmu gospodarczego w nowych granicach. Możliwości handlu z państwami sukcesyjnymi wykorzystywane więc były nie tylko przez przedsiębiorców galicyjskich, lecz także w coraz większej mierze przez przemysł, handel i rolnictwo pozostałych ziem polskich. Związki jednej tylko dzielnicy z tradycyjnymi partnerami zastępowane były stopniowo powiązaniem całego państwa.

Dla Czechosłowacji stosunki handlowe z państwami sukcesyjnymi miały

znaczenie nie mniejsze niż dla Polski⁴. W tabeli 2 podajemy podstawowe informacje o ewolucji głównych kierunków handlu zagranicznego Czechosłowacji.

Tab. 2. Struktura geograficzna handlu zagranicznego Czechosłowacji w latach 1923—1937
(w mln Kčs)

Kraje	1923	1926	1928	1932	1935	1937
Przywóz ogółem	10223	15276	19208	8158	6743	10980
Niemcy	4132	3237	4778	1973	1164	1699
Austria	667	1131	1443	453	310	457
Polska	376	1097	1264	374	251	277
Węgry	353	1028	849	121	133	161
Rumunia	186	481	536	334	260	532
Jugosławia	278	583	450	389	363	411
Anglia	337	605	831	339	367	695
Francja	354	677	821	320	376	577
Włochy	463	338	426	253	188	250
Holandia	416	511	270	180	293	416
Dania	357	20	44	43	53	60
USA	714	765	1149	927	103	961
ZSRR		338	191	253	188	125
Wywóz ogółem	12578	17857	21224	7392	7947	11972
Niemcy	2559	3554	4695	1198	1183	1643
Austria	2639	2904	3125	1031	754	877
Polska	358	364	851	180	258	227
Węgry	714	1228	1468	202	139	227
Rumunia	405	835	870	302	383	654
Jugosławia	548	963	948	404	318	596
Anglia	1219	1540	1478	406	547	1039
Francja	303	253	284	359	318	457
Włochy	464	441	545	194	205	359
Holandia	233	274	386	295	288	499
Dania	107	220	278	91	68	74
USA	557	845	1170	506	615	1112
ZSRR		156	279	121	104	94

Źródła: *Statistická příručka Republiky Československé*, II, s. 614—615; III, s. 126; IV, s. 216; *Statistická ročenka Republiky Československé*, 1937, s. 130—131; 1937, s. 135.

W latach 1923, 1926, 1928, 1932, 1935 i 1937 w przywozie do Czechosłowacji towary pochodzące z Austrii, Węgier i Polski stanowiły 14%, 21%, 19%, 12%, 13% i 8% wartości. Analogiczny odsetek wartości wywozu wynosił w tych latach 29%, 25%, 26%, 19%, 14% i 11%. Tak więc również i dla Czechosłowacji kryzys gospodarczy przyniósł załamanie się stosunków handlowych z państwami sukcesyjnymi.⁵

⁴ Por. Nosek, *op. cit.*, s. 19.

⁵ Por. Horejšek, *op. cit.*, s. 80.

Ustalenie odrębnie powiązań ziem czeskich oraz Słowacji z państwami sukcesyjnymi nasuwa poważne trudności. Czechosłowacka statystyka handlu zagranicznego uwzględniała dane dla Republiki w całości. Statystyka przewozów kolejowych zestawiana była wprawdzie odrębnie dla poszczególnych dyrekcji (przy czym Słowacja razem z Ukrainą Zakarpacką stanowiła obszar dyrekcji w Bratysławie i Koszycach), lecz nadania i przyjęcia towarów w relacjach zagranicznych ujęte były w ogólnych liczbach, bez podziału szczegółowego na kraje przeznaczenia lub nadania. W tym stanie rzeczy zmuszeni jesteśmy do sformułowania tylko ogólnych hipotez, opartych na materiałach z 1930 r. (tab. 3).

Tab. 3. Kierunki przewozów towarów z lub do obszaru dyrekcji kolei w Bratysławie i Koszycach w 1930 r.
(w tys. ton)

Dyrekcja nadania lub przeznaczenia	Dyrekcja przeznaczenia		Dyrekcja nadania	
	Bratysława	Koszyce	Bratysława	Koszyce
Ogółem relacje krajowe	5850	3351	5568	3873
Pilzno	38	16	61	42
Praha Jih	40	18	100	78
Praha Sever	71	26	89	82
Hradec Králové	21	9	61	72
Brno	238	36	319	95
Ołomuniec	829	794	367	1008
Bratysława	4330	240	4330	283
Koszyce	283	2213	240	2213
Ogółem relacje zagraniczne	706	368	1083	705
Przez stacje graniczne na obszarze dyrekcji Bratysława lub Koszyce	509	258	977	545
Przez stacje graniczne na obszarze innych dyrekcji	197	110	106	160

Źródło: Převpravní statistika československých státních drah za rok 1930.

Uwagę zwraca przede wszystkim fakt, że obroty Słowacji i Ukrainy Zakarpackiej z resztą Republiki były słabe. W relacjach kolejowych 77% towarów przejętych przez stacje położone na obszarze dyrekcji w Bratysławie i Koszycach oraz 75% towarów tam nadanych pochodziło lub było przeznaczone dla innych stacji tego samego terytorium. Szczególnie słabo rozwinięte były kontakty z zachodnimi regionami Republiki.

W relacjach zagranicznych 71% towarów przyjmowanych, a 85% wysyłanych przechodziło przez stacje kolejowe graniczne położone na obszarze wymienionych dwóch dyrekcji. Jeśli spojrzeć na mapę, łatwo zauważyć, że Słowacja i Ukraina Zakarpacka graniczyły wyłącznie z państwami succe-

syjnymi: Polską, Rumunią, Węgrami i Austrią. Przez obszary tych państw wiodły drogi handlowe do państw Półwyspu Bałkańskiego, Włoch oraz innych krajów, z którymi Czechosłowacja prowadziła dość ograniczony handel. Wnioskować stąd można, że Słowacja i Ukraina Zakarpacka związane były w handlu zagranicznym przede wszystkim z państwami sukcesyjnymi, a związek ten był znacznie silniejszy niż analogiczne powiązania ziem czeskich. Niestety, nie potrafimy ustalić, jaką rolę w handlu zagranicznym Słowacji i Ukrainy Zakarpackiej odgrywały Węgry.

Przedstawione rozumowanie ma charakter nader przybliżony. Statystyka przewozów operuje bowiem wagą towarów, gdy wskaźniki wartościowe są znacznie bardziej przydatne do takiej analizy. Nie dysponujemy także dokładniejszymi danymi o kierunkach przewozów towarów Dunajem. Wydaje się jednak, że uwzględnienie wartości przewożonych towarów nie zmieniłoby w zasadniczy sposób sytuacji, gdyż w przewozach Słowacji i Ukrainy Zakarpackiej dominowały towary masowe, a żegluga dunajska łączyła przede wszystkim państwa sukcesyjne.

W okresie od utworzenia Republiki ulegały rozluźnieniu związki Słowacji i Ukrainy Zakarpackiej z Węgrami. Brak jest wprawdzie danych liczbowych, które ten proces mogłyby przedstawić, jednakże świadczą o nim niedwuznacznie niejednokrotnie opisywane w literaturze procesy kształtowania się jednolitego organizmu gospodarczego Czechosłowacji, a zwłaszcza przenoszenie niektórych zakładów przemysłowych ze Słowacji na Węgry⁶. Domyślać się można, że w ogólnych obrotach handlowych czechosłowacko-węgierskich zmniejszył się procentowy udział Słowacji i Ukrainy Zakarpackiej.

Jeśli spojrzeć na handel zagraniczny Czechosłowacji z punktu widzenia jego struktury rzeczowej, stwierdzić można, że w wywozie do państw sukcesyjnych dominowały artykuły przemysłowe (w tym ważną rolę odgrywały towary włókiennicze, wyroby szklane i metalowe). Do Austrii wywożono także produkty spożywcze (zwłaszcza cukier, którego eksport jednakże upada w latach trzydziestych). Przywożono natomiast do Czechosłowacji różnorodne produkty rolnicze, a z Polski także surowce przemysłowe⁷.

Przejdźmy z kolei do przedstawienia zmian w kierunkach handlu zagranicznego Węgier. W odróżnieniu od Polski i Czechosłowacji państwo to możemy traktować jako jednolitą całość (tab. 4).

Jak wynika z zestawienia, w latach 1923, 1926, 1928, 1932, 1935 i 1938 w przywozie do Węgier towary pochodzące z Austrii, Czechosłowacji i Polski stanowiły 56%, 47%, 43%, 28%, 25% i 25%. Analogiczny odsetek

⁶ Por. J. Faltus, *Povojojná hospodárska kríza v rokoch 1921—1923 v Československu*, Bratislava 1966, s. 41—42; M. Strhan, *Kríza priemyslu na Slovensku v rokoch 1921—1923*, Bratislava 1960, s. 116—122, 131.

⁷ Szerzej zob. R. Olšovský, *Světový obchod a Československo 1918—1939*, Praha 1961, s. 197 i n. O handlu z Polską zob. Horejsek, *op. cit.*, s. 59 i n.

Tab. 4. Struktura geograficzna handlu zagranicznego Węgier w latach 1923—1937
(w mln koron; 1923, i w mln pengő)

Kraje	1923	1926	1928	1932	1935	1937
Przywóz ogółem	423	941	1211	329	402	484
Niemcy	60	157	237	74	91	125
Austria	109	186	196	51	76	87
Czechosłowacja	102	212	272	34	19	30
Polska	27	48	49	7	4	5
Rumunia	43	76	96	41	54	48
Jugosławia	13	33	61	17	25	24
Anglia	7	23	35	15	21	25
Francja	3	28	31	13	5	4
Włochy	13	46	48	19	30	34
Szwajcaria	10	39	48	12	13	10
Bułgaria		13	9	2	3	2
USA	16	22	43	13	21	23
Wywóz ogółem	338	877	826	335	452	588
Niemcy	21	114	98	51	108	141
Austria	148	325	282	101	86	99
Czechosłowacja	39	171	145	23	21	21
Polska	6	14	27	3	3	5
Rumunia	29	35	45	11	24	25
Jugosławia	24	45	52	20	10	13
Anglia	9	13	23	23	38	42
Francja	2	5	7	16	10	12
Włochy	17	59	29	26	61	72
Szwajcaria	19	30	31	16	18	25
Bułgaria		8	7	4	2	3
USA	2	4	5	3	9	17

Zródła: *Annuaire statistique hongrois*, 1923, 1924, 1925, s. 144; *Magyarország 1930. évi külkereskedelmi forgalma*, s. 52; *Magyarország 1936. évi külkereskedelmi forgalma*, s. 22; *Magyarország 1938. évi külkereskedelmi forgalma*, s. 18—19.

wartości wywozu wynosił w tych latach 57%, 58%, 55%, 38%, 24% i 24%. W porównaniu z Polską i Czechosłowacją zależność Węgier od handlu z państwami sukcesyjnymi (widoczna zwłaszcza w strukturze wywozu) była o wiele wyższa. Kryzys przyniósł gwałtowne załamanie, choć nadal odsetek, którym Austria, Czechosłowacja i Polska uczestniczyły w obrotach zagranicznych Węgier, pozostawał bardzo poważny.

Podkreślić jednakże należy, że w tym wypadku wskaźnik obejmujący łącznie trzy państwa kryje nader istotne procesy. Otóż do kryzysu na pierwsze miejsce w handlu zagranicznym Węgier wysuwały się Austria i Czechosłowacja, dalej Niemcy; Polska zajmowała jedno z dalszych miejsc. Kryzys doprowadził przede wszystkim do radykalnego zmniejszenia wymiany z Czechosłowacją, gdy handel austriacko-węgierski nadal obejmował wielki odsetek ogólnych obrotów handlu zagranicznego Węgier. Wzrastał natomiast

szybko udział Niemiec, które od lat kryzysu stały się czołowym partnerem zagranicznym węgierskich przedsiębiorców. Wymiana z Polską od lat kryzysu straciła jeszcze bardziej na znaczeniu.

Nie będziemy się tu zastanawiać nad politycznymi przyczynami zmian w geograficznych kierunkach handlu zagranicznego Węgier. Stwierdzić jedynie należy, że państwo to w latach trzydziestych w znacznej mierze rozluźniło powiązania gospodarcze z państwami powstałymi na terytorium dawnej monarchii habsburskiej, wzmacniając kosztem tego związku z Niemcami. Zmiany w geografii wymiany towarowej nie oznaczały zatem rozszerzenia kręgu partnerów, lecz jedynie zastąpienie dotychczasowych, dość jednostronnych, kierunków handlu innymi, również jednostronnymi. Zauważyć też należy, że daleko idące ograniczenie stosunków handlowych między Węgrami a Czechosłowacją uwidoczniło się przede wszystkim w bilansie handlowym Węgier, gdy natomiast dla drugiego partnera miało to mniejsze znaczenie. Różnica wynika z tego, że Czechosłowacja miała bardziej rozwiniętą wymianę z wieloma innymi państwami.

Ostatnim państwem, które stanowi przedmiot naszych rozważań, jest Austria. Informacje o jej wymianie zagranicznej zawiera tabela 5.

Struktura geograficzna handlu zagranicznego przypomina omawiane poprzednio pozostałe państwa sukcesyjne. W latach 1923, 1926, 1928, 1932, 1935 i 1937 wśród towarów przywożonych do Austrii artykuły pochodzące z Węgier, Czechosłowacji i Polski stanowiły 40%, 41%, 35%, 33%, 29%, 24%. Wśród produktów wywożonych z Austrii towary przeznaczone dla wymienionych trzech państw stanowiły 27%, 26%, 26%, 24%, 22% i 21%.

Udział państw sukcesyjnych w handlu Austrii był bardzo poważny; kryzys — w odróżnieniu od poprzednio omówionych przykładów — nie wydaje się stanowić jakiegś zasadniczej cezury. Stopniowe ograniczenie odsetka, jaki stanowiły obroty z Czechosłowacją, Polską i Węgrami, rozpoczęło się około 1927—1928 r. Lata kryzysowe oraz ożywienie po kryzysie nie przyspieszyły w istotnej mierze tego procesu (inna rzecz, że w liczbach absolutnych kryzys przyniósł bardzo poważne ograniczenie handlu zagranicznego Austrii z państwami sukcesyjnymi, lecz dotknęło to również obroty z pozostałymi krajami).

Równocześnie odsetek obrotów z Niemcami wykazywał wahania, lecz utrzymywał się w wysokich granicach. W latach 1923, 1926, 1928, 1932, 1935 i 1937 udział Niemiec w przywozie austriackim wynosił 18%, 17%, 20%, 20%, 17% i 15%; w wywozie zaś — 13%, 12%, 19%, 17%, 16% i 15%. Jest rzeczą charakterystyczną, że w latach kryzysu znaczenie Niemiec jako handlowego partnera Austrii przejściowo wzrosło, co świadczy o stosunkowo stabilnym charakterze wzajemnych stosunków gospodarczych. W stosunku do państw sukcesyjnych rola Niemiec w handlu zagranicznym Austrii wzrastała.

Ogólnie rzecz biorąc, Austria stopniowo rozluźniała związki łączące ją

Tab. 5. Struktura geograficzna handlu zagranicznego Austrii w latach 1923—1937
(w mln koron: 1923, oraz w mln szylingów: 1926—1937)

K r a j e	1923	1926	1928	1932	1935	1937
Przywóz ogółem	1920	2845	3317	1400	1220	1461
Niemcy	345	472	657	286	204	238
Czechosłowacja	440	554	596	213	156	161
Polska	119	252	301	106	77	67
Węgry	208	361	279	136	115	132
Rumunia	42	132	147	81	84	87
Jugosławia	98	166	132	108	82	115
Anglia	46	103	146	37	54	67
Francja	34	66	90	28	38	41
Włochy	134	131	111	68	57	80
Szwajcaria	110	130	168	49	40	48
Bułgaria	36	8	30	25	10	13
USA	122	151	217	56	71	87
ZSRR	3	5	28	17	6	5
Wywóz ogółem	1122	1745	2241	786	907	1230
Niemcy	147	202	417	137	145	184
Czechosłowacja	116	208	279	83	66	88
Polska	89	73	123	33	38	53
Węgry	93	172	191	72	96	112
Rumunia	84	110	131	27	56	69
Jugosławia	148	153	165	58	54	67
Anglia	50	69	81	29	39	65
Francja	22	53	52	32	33	52
Włochy	103	174	175	76	127	173
Szwajcaria	78	108	138	61	51	70
Bułgaria	15	22	23	10	12	10
USA	20	61	76	15	17	31
ZSRR	6	38	41	10	3	7

Źródła: *Statistik des auswärtigen Handels Österreichs im Jahre 1924*, s. 5; 1926, s. 10—11, 1928, s. 10—11, 1932, s. 10—11, *Jahresheft der Statistik des Aussenhandels Österreichs*, 1935, s. 14—15, *Statistisches Handbuch für den Bundesstaat Österreich*, 1937, s. 99, *Statistisches Jahrbuch für Österreich*, 1938, s. 125.

z krajami, które poprzednio znajdowały się razem z nią pod berłem Habsburgów, na rzecz rozszerzenia kontaktów z innymi państwami. Nie ujawniło się jednak wzmocnienie więzi handlowych między Austrią a Niemcami.

Pod względem rzeczowym import Austrii z państw sukcesyjnych obejmował przede wszystkim artykuły rolne, z Polski także węgiel i przetwory naftowe, a z Czechosłowacji węgiel i wyroby włókiennicze. Wywożono natomiast w głównej mierze różnorodne wyroby przemysłowe. Warto podkreślić, że mimo osłabienia związków Austrii z wymienionymi trzema państwami przez cały badany okres zachowały one na rynkach austriackich dominującą pozycję wśród zagranicznych dostawców wołów (Węgry), świń (Polska i Węgry), węgla (Polska i Czechosłowacja), wyrobów włókienniczych (Czechosłowacja),

cynku (Polska), zboża (Węgry). Znacznie mniejsze było znaczenie tych państw jako odbiorców wyrobów przemysłu austriackiego⁸.

Zestawmy teraz zmiany w strukturze geograficznej handlu zagranicznego państw sukcesyjnych w jednej tabeli (tab. 6).

We wszystkich czterech państwach widoczne było w ciągu okresu międzywojennego osłabienie wzajemnych związków. Mimo to jednak dla każdego z nich wymiana z pozostałymi państwami sukcesyjnymi odgrywała do 1937 r. poważną rolę. W Austrii proces ograniczania roli handlu z państwami sukcesyjnymi rozpoczął się już podczas pomyślnej koniunktury gospodarczej 1927—1928. W pozostałych państwach natomiast handel ten uległ istotnemu ograniczeniu dopiero w latach kryzysu. Postawić można hipotezę, że związek gospodarczy Austrii z pozostałymi ziemiami monarchii habsburskiej ukształtował się jedynie pod wpływem ich jedności politycznej, a nie był oparty na

Tab. 6. Obroty handlowe między Austrią, Czechosłowacją, Polską i Węgrami oraz ich handel z Niemcami w latach 1923—1937
(w odsetkach wartości całego przywozu i wywozu)

Państwa	1923	1926	1928	1932	1935	1937
Polska						
przywóz z 3 państw sukcesyjnych	14	13	14	10	9	9
przywóz z Niemiec	44	24	23	20	14	15
wywóz do 3 państw sukcesyjnych	16	21	26	17	13	10
wywóz do Niemiec	51	25	34	16	15	14
Czechosłowacja						
przywóz z 3 państw sukcesyjnych	14	21	19	12	13	8
przywóz z Niemiec	40	21	25	24	17	16
wywóz do 3 państw sukcesyjnych	29	25	26	19	14	11
wywóz do Niemiec	20	20	22	16	15	14
Węgry						
przywóz z 3 państw sukcesyjnych	56	47	43	28	25	25
przywóz z Niemiec	14	17	20	22	23	26
wywóz do 3 państw sukcesyjnych	57	58	55	38	24	21
wywóz do Niemiec	6	13	12	15	24	24
Austria						
przywóz z 3 państw sukcesyjnych	40	41	35	33	29	24
przywóz z Niemiec	18	17	20	20	17	15
wywóz do 3 państw sukcesyjnych	27	26	26	24	22	21
wywóz do Niemiec	13	12	19	17	16	15

⁸ Szczegółowe dane zob. *Der Aussenhandel Österreichs zwischen den beiden Weltkriegen*, Wien 1946, s. 36—39, 45, 54—57, 61—68, 74—76.

trwalszych podstawach ekonomicznych. W rezultacie po rozpadzie Austro-Węgier gospodarka republiki austriackiej zmieniała stopniowo orientację geograficzną. Jest jednak rzeczą charakterystyczną, że nie oznaczało to związania się z Niemcami.

Pozostałe państwa sukcesyjne natomiast, choć ich związki ekonomiczne kształtowały się pod wpływem zjednoczenia w granicach tego samego państwa, utrzymywały ożywione kontakty handlowe do wielkiego kryzysu. Dopiero zmieniona koniunktura, narzucona koniecznością polityka gospodarcza poszczególnych rządów doprowadziły do poważnego osłabienia tradycyjnych kontaktów handlowych. Wydaje się to świadczyć, że obok przyczyn historycznych istniały także obiektywne czynniki sprzyjające ich gospodarczej współpracy. Przypuszczenie takie potwierdzić może uprzednio sformułowana hipoteza, że w Polsce związki ekonomiczne Galicji z jej tradycyjnymi partnerami w postaci państw sukcesyjnych stopniowo zastępowane były powiązaniem całego państwa z tymi krajami. Sądzić więc można, że dawne więzi między niektórymi państwami sukcesyjnymi, wynikające przede wszystkim z przynależności do jednego państwa, zastępowane były nowymi, kształtującymi się na zasadzie pewnego podziału pracy i nierównomiernego rozmieszczenia zasobów bogactw naturalnych w poszczególnych krajach.

Jeśli tak sformułujemy istotę procesów dokonujących się w okresie międzywojennym w Europie Środkowej, wówczas złagodzić wypadnie sąd, który wypowiedział J. Horejsek o stosunkach między Polską a Czechosłowacją: „Czechosłowacko-polskie stosunki gospodarcze i handlowe były typowym przykładem wzajemnych stosunków dwóch partnerów nierównych pod względem ekonomicznym. Czechosłowacja w tym stosunku reprezentowała uczestnika silniejszego gospodarczo i politycznie ... Wzajemny stosunek można więc w zasadzie scharakteryzować jako stosunek rozwiniętego państwa przemysłowego i zaoferowanego kraju rolniczo-przemysłowego. W tym stosunku Czechosłowacja pełniła rolę eksportera wyrobów przemysłowych i kapitału, Polska natomiast wywoziła do Czechosłowacji przede wszystkim produkty rolne i surowce”⁹. Nie ulega oczywiście wątpliwości, że stosunek kapitału Czechosłowacji do jego partnerów nie różnił się niczym od postawy kapitału innych państw. W sytuacji, gdy zajmował pozycję silniejszą, zmierzał do wykorzystania tego dla zdobycia korzyści ekonomicznych i politycznych. Z drugiej strony jednak Czechosłowacja dysponowała stosunkowo ograniczonymi zasobami surowców, gdy natomiast Polska posiadała dość poważne ich zasoby, przekraczające nieraz zapotrzebowanie własne. W tych warunkach, niezależnie od wzajemnego ustosunkowania sił obu partnerów, naturalnym zjawiskiem było występowanie Polski w roli dostawcy surowców.

We wzajemnych stosunkach krajów Europy Środkowej (w tym także Czechosłowacji i Polski) dostrzec więc należy zarówno elementy ekspansji

⁹ Horejsek, *op. cit.*, s. 96.

grup kapitałowych niektórych państw, jak też i obiektywne warunki sprzyjające współpracy gospodarczej.

Bardzo doniosłym momentem, który wpływał na stosunki gospodarcze między państwami Europy Środkowej, były oczywiście zagadnienia polityki międzynarodowej. Antagonizmy polityczne w wybitnym stopniu utrudniały rozwój normalnych stosunków gospodarczych, a sprzyjały osłabieniu związków już istniejących¹⁰. Z drugiej strony do obszaru tego kierowała się ekspansja gospodarcza i polityczna Niemiec. Wpływ wymienionych czynników oddziaływał także na kształtowanie się wzajemnej wymiany między państwami sukcesyjnymi. Zagadnienia te wykraczają jednak poza ramy niniejszego artykułu.

¹⁰ O politycznym podłożu zmian w orientacji handlu zagranicznego państw Europy Środkowej por. Olšovský, *op. cit.*, s. 209—228, 239—258.

Tab. 7. Przyjęcie towarów na stacjach b. zaboru austriackiego oraz Polski w 1924 r.
(w tonach lub sztukach: zwierzęta)

Towary	B. zabór austriacki						Polska		
	obszar nadania						obszar nadania		
	b. zabór austriacki	inne ziemie Polski	Austria	Czechosłowacja	Węgry	inne państwa	Austria	Czechosłowacja	Węgry
Pszenvica	40578	8693	—	1137	495	550	—	1304	615
Żyto	60142	52755	—	—	—	17	—	—	—
Owies	34751	6001	—	—	—	18	—	—	—
Jęczmień	16512	12575	—	—	20	16	—	—	20
Cielęta	11728	17	—	—	—	—	—	—	—
Trzoda chlewna	117999	60116	—	—	—	80	—	—	—
Konie	5822	1061	97	995	197	41	137	1011	205
Bydło rogac	54744	3239	—	128	—	1199	—	128	—
Jaja	5835	15	—	—	—	246	—	21	—
Mięso	1028	67	—	—	—	35	—	20	—
Węgiel kamienny	416998	1353202	—	3622	—	2706	—	3622	—
Koks	3819	47261	—	4761	—	977	—	43904	—
Drewno nie obrobione	229448	22212	—	64	—	341	—	6721	—
Drewno obrobione	217317	6188	—	1446	540	1556	—	2018	540
Przetwory naftowe	53150	430	31	97	—	263	51	313	—
Sól	52241	462	—	11	—	2	—	11	—
Skóry surowe	4697	1085	217	76	12	936	263	107	12
Skóry garbowane	3016	671	2486	776	10	776	2716	994	10
Cegły	161221	8243	100	2489	15	1019	100	3372	15
Cement i wapno	78144	14232	15	141	—	62	30	141	—
Kamienie	280154	12069	125	1243	12	1105	125	2360	12
Szkło	6628	10905	19	716	—	172	77	940	—
Porcelana, fajans	1352	1231	25	746	—	113	25	1072	—
Żelazo i stal surowe	1464	4251	124	3519	—	365	482	3584	—
Żelazo i stal handlowe	21656	43632	1860	6421	16	1965	2395	8138	16
Cynk	819	1593	—	—	—	10	—	25	10
Naczynia metalowe	5380	7632	37	167	—	326	57	186	—
Przybory wodociągowe itp.	25003	13696	1727	8238	—	3402	1774	8987	—
Maszyny miernicze	8139	3843	780	1542	92	2626	1168	2737	146
Szmaty	4392	2608	195	598	—	603	553	686	—
Bawełna	223	48	21	480	—	253	73	898	—
Len i konopie	5096	1397	141	170	—	929	141	170	—
Wełna	187	—	523	608	—	787	617	686	70

Źródło: Rocznik statystyczny przewozu towarów na PKP według poszczególnych rodzajów towarów za rok 1924, t. I—VIII.

Tab. 8. Nadanie towarów na stacjach b. zaboru austriackiego oraz Polski w 1924 r.
(w tonach lub sztukach: zwierzęta)

Towary	B. zabór austriacki						Polska		
	obszar przeznaczenia						Obszar przeznaczenia		
	b. zabór austriacki	inne ziemie Polski	Austria	Czechosłowacja	Węgry	inne państwa	Austria	Czechosłowacja	Węgry
Pszenica	40578	7752	—	890	—	1	25	981	—
Żyto	60142	5165	—	1795	—	248	1743	10845	—
Owies	34751	6959	—	—	—	40	—	—	—
Jęczmień	16512	3937	415	3285	—	666	3840	6241	—
Cielęta	11728	17540*	—	—	—	—	—	12	—
Trzoda chlewna	117999	26541*	187673	118735	—	—	232554	139670	—
Konie	5822	3006	—	96	—	74	—	96	—
Bydło rogate	54744	32055*	533	33412	—	12	705	35747	—
Jaja	5835	14041	570	238	—	1795	621	268	—
Mięso	1028	473	2861	431	—	—	2917	531	—
Węgiel kamienny	416998	174528	15905	10892	13644	19000	2180055	378664	545446
Koks	3372	2664	1036	—	—	772	36725	1658	10239
Drewno nie obrobione	229448	59760	2346	6613	435	49027	4349	7641	2379
Drewno obrobione	217317	35471	3110	18250	3296	236572	3899	19240	3296
Przetwory naftowe	53150	123461	38949	107598	15541	176558	38949	107598	15544
Sól	52241	64361	—	17285	—	—	—	24306	—
Skóry surowe	4697	3295	28	477	97	753	28	498	97
Skóry garbowane	3016	2279	58	55	—	25	58	55	—
Cegły	161221	16849	1095	686	—	753	1095	686	—
Cement i wapno	78144	40443	20250	2627	—	12627	20250	2651	—
Kamienie	280154	63864	105	9319	—	12551	105	9768	—
Szkoło	6618	3267	111	75	—	406	111	85	—
Porcelana, fajans	1352	257	5	—	—	172	5	—	—
Żelazo i stal surowe	1464	1073	—	—	—	30	33	29	—
Żelazo i stal handlowe	21656	5959	24	251	—	2492	636	1787	132
Cynk	819	3482	541	1902	730	576	2169	5319	870
Naczynia metalowe	5380	1009	—	—	—	245	—	—	—
Przybory wodociągowe itp.	25003	6112	124	26	708	896	188	56	708
Maszyny wiertnicze	8139	2492	190	711	117	1826	211	736	191
Szmaty	4392	3535	571	876	—	495	697	1061	—
Bawelna	223	396	—	10	—	76	—	10	—
Len i konopie	5096	1217	110	3584	—	2131	245	4600	—
Wełna	187	155	—	71	—	391	28	94	—

* Przeważnie na Górnym Śląsku.

Źródło: Rocznik statystyczny przewozu towarów na PKP według poszczególnych rodzajów towarów za rok 1924, t. I—VIII.

Tab. 9. Przyjęcie towarów na stacjach b. zaboru austriackiego oraz Polski w 1929 r.
(w tonach lub sztukach: zwierzęta)

Towary	B. zabór austriacki						Polska		
	obszar nadania						obszar nadania		
	b. zabór austriacki	inne ziemie Polski	Austria	Czechosłowacja	Węgry	inne państwa	Austria	Czechosłowacja	Węgry
Pszenica	70216	18351	—	64	7241	879	—	236	7311
Żyto	33688	37758	—	—	15	6	44	60	371
Owies	24159	5067	121	—	—	210	121	39	—
Jęczmień	16360	12063	1	45	—	—	—	241	—
Ciełeta	2947	192	—	—	—	—	—	—	—
Trzoda chlewna	179103	59178	—	—	—	—	—	—	—
Konie	1691	1233	4	21	189	—	4	21	189
Bydło rogate	50504	5936	—	15	—	—	—	15	—
Jaja	3126	115	—	—	—	—	5	—	—
Mięso	627	32	5	11	—	—	5	11	—
Węgiel kamienny	611577	2175480	—	10763	—	36	—	10873	—
Koks	3292	113238	13	9718	—	—	13	73293	—
Drewno nie obrobione	329242	66030	—	898	—	156	—	1476	—
Drewno obrobione	252164	41322	17	876	111	5876	37	2588 ^b	122
Przetwory naftowe	131191	1519	28	82	13	1567	32	143	13
Sól	107966	5462	1	—	—	—	1	12	—
Cegły	235218	49381	199	1880	30	3253	425	8082	82
Cement i wapno	138037	87294	45	—	76	21	45	498	229
Kamienie	551274	94609	259	3274	—	1979	725	6383	—
Szkło	14720	23685	66	738	1	503	221	2359	15
Porcelana, fajans	896	2547	10	1110	93	490	23	1563	93
Żelazo i stal surowe	980	41196	30	214	10	459	31	353	10
Żelazo i stal handlowe	19231	100321	331	1776	18	3398	1085	4136	18
Naczynia metalowe	6136	8370	26	83	4	746	39	153	4
Przybory wodociągowe itp.	10803	25265 ^a	26	9475 ^a	—	6761 ^a	36	9666	—
Len i konopie	93	1133	—	10	—	73	—	10	—

Uwaga: danych o przewozie skór, cynku, maszyn nierolniczych, szmat, bawełny i wełny w r. 1929 nie można ustalić w rozbięciu na obszary nadania.

^a W tym znaczny eksport do Rumunii.

^b Większość do Radomska.

Źródło: *Rocznik statystyczny przewozu towarów na PKP według poszczególnych rodzajów towarów za rok 1924, t. I—VIII.*

Tab. 10. Nadanie towarów na stacjach b. zaboru austriackiego oraz Polski w 1929 r.
(w tonach oraz sztukach: zwierzęta)

Towary	B. zabór austriacki						Polska		
	obszar przeznaczenia						obszar przeznaczenia		
	b. zabór austriacki	inne ziemie Polski	Austria	Czechosłowacja	Węgry	inne państwa	Austria	Czechosłowacja	Węgry
Pszenvica	70216	7702	—	—	—	81	—	—	—
Żyto	33688	1671	—	10	—	293	—	131	—
Owies	24159	4422	13	—	—	438	13	25	—
Jęczmień	16360	11681	1809	212	—	18243	1860	258	30
Ciełeta	2947	2190	—	93	—	—	—	246	—
Trzoda chlewna	179103	27146*	181320	333378	—	40	342099	458385	—
Konie	1691	519	7112	67	26	325	7269	77	26
Bydło rogata	50504	55134*	150	18240	—	—	166	22727	—
Jaja	3126	2149	5686	4541	236	32542	6928	4993	249
Mięso	627	228	6592	823	—	1782	11274	1198	—
Węgiel kamienny	611577	215015	9979	21103	17046	7389	2969183	1377137	624500
Koks	3292	342	—	—	—	7	67682	31654	15980
Drewno nie obrobione	329242	110672	2159	32906	3405	90910	17796	60290	5349
Drewno obrobione	252164	82986	11808	60874	17419	368361	16585	75149	19159
Przetwory naftowe	131191	269029	29621	63738	3355	125233	29261	63739	3355
Sól	107966	156930	—	4141	480	895	—	6039	480
Cegły	235218	42130	—	60	—	617	—	60	—
Cement i wapno	138037	110593	300	2995	—	44596	300	2995	20
Kamienie	551274	406521	—	1197	10	4099	59	2780	10
Szkło	14720	1857	3	257	—	443	355	561	—
Porcelana, fajans	896	831	—	—	—	473	5	14	—
Żelazo i stal surowe	980	932	1	—	—	36	37	3715	1635
Żelazo i stal handlowe	19231	4521	10	40	—	91	414	3236	113
Naczynia metalowe	6136	2300	20	46	—	314	20	66	19
Przybory wodociągowe itp.	10803	7883	24	—	—	28907	653	644	40
Len i konopie	93	32	147	2227	20	1788	151	7456	33

Uwaga: danych o przewozach skór, cynku, maszyn nierolniczych, szmat, bawełny i wełny w 1929 r. nie można ustalić w rozbięciu na obszary przeznaczenia.

* Przeważnie na Górny Śląsk.

Źródło: Rocznik statystyczny przewozu towarów na PKP według poszczególnych rodzajów towarów za rok 1929, t. I – VIII.

Ежи Томашевский

ТОРГОВЫЕ СВЯЗИ ПОЛЬШИ, ЧЕХОСЛОВАКИИ, ВЕНГРИИ И АВСТРИИ В ПЕРИОД МЕЖДУ ПЕРВОЙ И ВТОРОЙ МИРОВЫМИ ВОЙНАМИ

Содержание

В статье рассматривается географическая структура внешней торговли Польши, Чехословакии, Венгрии и Австрии в 1923—1937 годах. Для всех перечисленных государств торговые сношения с остальными странами образовавшимися после распада Габсбургской монархии имели большое значение, особенно до начала кризиса. В годы 1929—1933 в торговле Польши, Чехословакии и Венгрии произошёл поворот; с того времени началось ослабление взаимных торговых отношений. Зато у Австрии в течение всего периода между войнами постепенно ослабевали связи с государствами возникшими после распада Габсбургской монархии.

Анализ статистических данных касающихся внешней торговли упомянутых четырёх стран и транспорта товаров в Польше и Чехословакии позволяет сделать вывод, что экономические связи Польши, Чехословакии и Венгрии вытекали не только из причин исторического характера, но также из объективных факторов содействующих сотрудничеству. После распада Габсбургской монархии прежние связи, вытекающие прежде всего из принадлежности к одному государственному организму, заменялись новыми, формирующимися на базе некоторого разделения труда и неравномерного размещения природных богатств. Резкое изменение конъюнктуры и вынужденная необходимостью экономическая политика отдельных правительств привели к ослаблению торговых отношений. В другом положении находилась Австрия, у которой изменение географической ориентации торговли началось с распада государства Габсбургов.

Изменения в путях развития внешней торговли отдельных стран были связаны также с их внешней политикой, однако этот вопрос в статье не рассмотрен.

Перевела Ксения Клёша

Jerzy Tomaszewski

COMMERCIAL RELATIONS OF THE SUCCESSION STATES IN THE PERIOD BETWEEN THE WARS

Summary

The article discusses the geographic structure of the foreign trade of Poland, Czechoslovakia, Hungary and Austria in the years 1923—1937. For all those states, trade relations with other succession states were of great importance, especially in the period preceding the great depression. In the years 1919—1933, there occurred in the trade relations of Poland, Czechoslovakia and Hungary a visible change. From that time trade relations deteriorated notably. The trade relations of Austria with the countries concerned were always negligible and the years between the wars brought no visible change.

It can be said — on the basis of statistical data concerning the foreign trade of the 4 states and the freight transport in Poland and Czechoslovakia — that economic contacts existing between Poland, Czechoslovakia and Hungary were conditioned not only by historical but also by objective factors favouring such cooperation. After the dissolution of the Habsburg monarchy, former obligations resulting from the affiliation to one state organism were gradually replaced by new forms, based on a certain division of work and

on the uneven distribution of natural resources. A contribution to the weakening of trade relations was made by the termination of the economic boom, and by the economic policy imposed on the respective governments by external conditions. The situation of Austria was different; here the change of the geographical orientation of trade was initiated by the dissolution of the Habsburg state.

Further changes in directions of foreign trade of each of the states referred to were also connected with their foreign policy, but this problem is not discussed in the present article.

Translated by Tadeusz Rybowski